

НА ЗАЈЕДНИЧКОМ ЗАДАТКУ: ЈАВНЕ БИБЛИОТЕКЕ И ТРАДИЦИОНАЛНЕ ВЕРСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ У ОЧУВАЊУ НАЦИОНАЛНЕ И КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ

САЖЕТАК: Током неколико последњих деценија Народна библиотека „Стефан Првовенчани“ из Краљева интензивно сарађује са манастиром Жичом, Епархијом жичком и Српском православном црквом уопште. Ова сарадња најпре је повезана са потребом очувања националног и културног идентитета, нарочито у граничним периодима његове угрожености, а успешни примери ове сарадње огледају се како у заједничким издањима (књига *Жича, њчелино чего*) тако и у бројним промотивним активностима.

У завршном делу рада, указујемо на задатке пред нама. Представљамо тренутно стање библиотеке манастира Жиче, указујемо на садржај њенога фонда, по рекло грађе, али и проблеме њеног смештаја и обраде. Посебну пажњу у овом сегменту ауторка посвећује личностима које су пресудно утицале на формирање жичке библиотеке (Јована Рапајића, Милована Благојевића...) и онима које су настојале да је уреде по каквим-таквим библиотечким принципима. У светлу чињенице да је жичка библиотека страдала током немачког бомбардовања 1941, формирање новог фонда нужно је повезано са питањима задужбинарства и даривања.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Манастир Жича, библиотека, задужбинарство, пропаганда, издавачка делатност

На скупу који је у октобру 2020. године одржан у краљевачкој библиотеци, у неколико махова чули смо да је сарадња јавних библиотека и традиционалних цркава и верских заједница најчешће остављена приватној иницијативи и личним контактима и да тамо где недостаје системског решења, лако препознамо одступања у пракси, било у примерима успешне сарадње, било у примерима

сарадње, а чули смо и то, која се не може реализовати читав низ година. Овај рад посвећен је оним примерима добрих односа, за које можемо рећи да у континуитету трају ево пуне три деценије, а чије зачетке лако лоцирамо у сам почетак деведесетих година и својеврсни талас националног освешћења у Срба.

Наиме, баш тада, са новим јачим буђењем осећања националне, и са њим тесно повезане верске, припадности у краљевачкој библиотеци започиње тешња сарадња са Српском православном црквом и Епархијом жичком. Од 2001. године Библиотека носи име Светога краља, чији помен славимо 7. октобр, а ове године се и наш библиотечки скуп одржава у Краљеве дане. Већ у самом одабиру имена установе има много симболике и, рецимо, својеврсне програмске опредељености. Њиме се указује не само на физичку близину Жиче, већ и на упућеност на реч (а о логосу смо на скупу такође у неколико наврата слушали) која се у случају краљевачке библиотеке не ограничава само на оно што је законска регулатива, већ се пре огледа у нечему што је унутрашња потреба, али и чврста вера у писану и штампану реч. У том смислу за ауторку рада је било веома драгоцено излагање о. Радоша Младеновића јер нам је још једном скренуло пажњу на важност издаваштва и на то како се заправо наши послови преплићу, те како су духовност, књижевност и библиотеке повезане у заједничком задатку преношења и чувања општег добра. Познато је да је краљевачка библиотека препозната управо по својој издавачкој делатности, по *Повељи*, која се још једном својим именом везује за Жичу и Стефана Првовенчаног па ћемо у раду даље настојати да укажемо управо на оне видове сарадње који припадају издавачкој и пропагандној делатности, али којима се отварају путеви и *мајичним њословима*.

Па кренимо редом. Догодине ће се навршити три пуне деценије како се у Краљеву и Жичи организује „Жички духовни сабор *Преображење*“. Ова манифестација организује се у славу поезије и песничке речи, а велики део њених програмских садржаја директно је везан за сарадњу са Српском православном црквом. Кад год је у прилици, Сабор отвара епископ жички, а сама свечаност уручења *Жичке хрисовуље* одвија се у трпезарији Манастира Жиче, на дан Преображења Господњег, 19. августа. Та чињеница заиста даје посебну тежину самоме догађају и награди, а верујемо да сваки добитник на посебан начин доживљава пријем који сестринство и игуманија, када то прилике дозволе, уприличе за њега. И овде морамо да се надовежемо на наше разговоре током овог скупа. Наравно, да су цркве отворене за све и да су оне кућа свих нас, али манастири су и у дословном смислу кућа оних који ту проводе свој овоземаљски век, дакле морамо имати свест о томе да када у њих улазимо, улазимо у нечији дом и морамо се сетити, у нашој традицији посебног, односа домаћина и гостопримца према

ономе ко прелази његов кућни праг. Сваке године, као представник Епархије жичке присутнима се обраћа отац Љубинко Костић, а од прошле године његова промишљања о поезији лауреата налазе своје место и у нашем зборнику о добитнику *Жичке хрисовуље*. Јер, није реч само о протоколарном поздрављању, по среди је истинско разумевање песничког стваралаштва које је много путаоставило дубоког трага на присутне. Отац Љубинко Костић је и члан Организационог одбора Манифестације и неко кога доживљавамо као свог, оног ко заједно са нама дела на истрајавању песничке речи и проношењу песничког гласа и у временима која му нису баш наклоњена. Дакле, важно је нагласити, не уступа манастир нама само простор – људи из Цркве живо учествују у преображењској манифестацији, не као декор, не као публика, већ као део нас. Једно време је и награда која се уручује добитнику, *Жичка хрисовуља*, и икона Преображења Господњег израђивана у манастирској иконописачкој радионици „Свети Лука”.

Исте године када је покренута манифестација „Жички духовни сабор *Преображење*”, 1991, одржана је и прва Светосавска беседа. Беседу је држао на овом скупу такође поменути владика Атанасије Јевтић, тада декан Богословског факултета, а у музичком делу програма наступио је Хор свештеника Епархије жичке „Свети Сава”, који ће и наредних година увеличавати свечаности у организацији Библиотеке. Монодраму *Свети Сава у српском народу* говорио је Момир Брадић у адаптацији и режији Небојше Брадића. У годинама које су уследиле о Светом Сави, у оквиру овога програма, беседили су Његово преосвештенство владика жички господин Стефан (1992), јеромонах Иларион Ђурица (2000) и још једном владика Атанасије Јевтић (2003), те многи други који представљају ткиво Српске цркве у оном најширем, а не формалном значењу (песник Моша Одаловић, композитор Светислав Божић, писац Горан Петровић, професор Јован Делић и многи други).¹ Многе од ових беседа објављене су у гласилу краљевачке библиотеке, часопису *Повеља*.

Од када је 2001. Библиотека добила данашњи назив, у њој се организује Краљевданска беседа, слово о Светом Симону Монаху, првовенчаном српском краљу, којом на неки начин обележавамо и свој имендан. Седмог октобра 2020. беседу је одржао Његово преосвештенство епископ жички господин Јустин, а током вечери представљена је и књига која представља, треба истаћи, прави издавачки подухват. Реч је о монографији коју је поводом 800 година светосавског континуитета, односно оснивања Жичке архиепископије и епископије издала Православна

---

¹ Видети: Ана Гвозденовић, „Културно-просветна делатност Библиотеке”, у *Век и њо библиотеке у Краљеву* (Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 2018), 247–248.

епархија жичка, а чији су аутори историчар др Драгољуб Даниловић и археолог Гордана Гаврић. Како у уводу каже Његово преосвештенство „Идући Савиним стопама Епархија жичка је одабрала да се и писаном речју поклони прегалаштву својих предака“. Овде ваља направити малу дигресију и нагласити зашто је важно да се представљања издања Цркве (Епархије, манастира и сл.) организују не у парохијским домовима, конацима, самим црквама, већ управо у библиотекама. Па управо због отворености библиотека. С разлогом или без њега многи осећају затвореност црквених заједница и уколико нису са њом саживели, лако ће устукнути и неће ући у парохијски дом, на пример. Уколико се пак програм организује у библиотеци или музеју, онда је већа вероватноћа да ће на њега доћи најшири круг посетилаца, дакле не само оних који су формални представници једне идеје.

Управо зато, указујући на чињеницу да је наслеђе наше заједничко, да припада различитим сферама духа, да се о њему може говорити из различитих перспектива о Симону Монаху у Краљеву су беседили књижевници (Светлана Велмар-Јанковић, на пример), историчари (Радивој Радић, Љубомир Максимовић), али и правници (др Војислав Јелић), као и представници СПЦ – архимандрит Тихон Ракићевић. Многе од ових беседа такође су објављене у нашој *Повељи*.

Поред ових програма, односно манифестација које трају више деценија, у протеклом периоду у нашој библиотеци организован је велики број појединачних програма и серијала у сарадњи са Епархијом жичком, манастиром Жичом и Српском православном црквом. Све њих побројати одузело би много времена, али на неке треба указати. Најпре на серијал „Водич кроз манастире и света места“, који је замишљен тако да најширем кругу корисника приближи сакрално наслеђе које и не мора бити превише удаљено, али о коме се можда не зна довољно. И ту смо у помоћ позвали наше колеге из Завода за заштиту споменика културе (најпре археолога Гордану Гаврић, историчара уметности Марину Лукић Цветић, архитекту Вељка Вучковића, који, нажалост, није више са нама), а они су опет позивали своје колеге и сараднике (архитекту проф. Мирка Ковачевића, историчара уметности Бранислава Цветковића и многе друге). Ни ту се нисмо зауставили, јереји краљевачке Цркве Свете Тројице (отац Милош Васиљевић и Радомир Андрић), као и професор историје др Драгољуб Даниловић, водили су нас на своја ходочашћа по Светој земљи, а један програм у контексту наше теме посебно заслужује да буде поменут у зборнику посвећеном сарадњи јавних и манастирских библиотека. У овом серијалу наш гост је био и отац Доситеј, из Манастира Хиландара, који нам је представио Хиландарску ризницу и библиотеку. Дешавало се да о истој светињи говоре различити стручњаци, свако из свог угла, а често смо позивали и оне који данас ту бораве и непосредно

саучествују у животу наше Цркве. Ови програми привлачили су велики број посетилаца и увели нас у нове серијале какав је на пример „Духовни разговори“. Наше гошће су биле мати Макарија Соколичка, игуманија манастира Соколице, потом мати Ефимија, тадашња игуманија манастира Градца, потом отац Андреј Билерцић и многи други.²

Управо један од последњих програма пре паузе изазване глобалним затишјем услед различитих пре бисмо рекли непознатих него свима добро познатих чинилаца, био је на поменуте теме. У Библиотеци је представљена књига оца Алексеја, игумана Манастира Бошњана, *Приче из незаборава*. Чињеница да је отац Алексеј и раније био гост Библиотеке само је допринела броју посетилаца јер се створила пријатна атмосфера попут оне која се осећа у кругу старих познаника.

И овде треба истаћи једну важну ствар. У радовима овог зборника прочитаћемо о поклонима које Народна библиотека Србије и јавне библиотеке издвајају за манастирске библиотеке, али не смемо изгубити из вида ни други смер овога даривања. Као поклон издања, у нашу Библиотеку стижу многи наслови из продукције Манастира Жиче, и уопште наслови из окриља СПЦ, а отац Александар Јевтић нам редовно доноси примерке *Жичког благовесника*, гласила Жичке епархије. Треба поменути и поклоне које је нашој библиотеци оставила Издавачка кућа *Бернар*, а готово свако вредно издање чије представљање уприличимо у нашој кући, као поклон издавача или аутора, доспе у фонд Библиотеке.

Оно на шта посебно треба скренути пажњу, то су заједнички издавачки подухвати краљевачке библиотеке и Манастира Жиче. Поводом 800 година од оснивања манастира Жиче направили смо пројекат објављивања књиге Моше Одаловића *Жича, њчелино чего*. Министарство културе пројекат је одобрило, али новац није пристигао па је у помоћ прискочило сестринство Манастира. И није ту била реч само о материјалној подршци. У представљањима књиге учествовала је и сестра Доротеа, иначе професорка књижевности и истински љубитељ писане речи. Представљање је организовано у нашој библиотеци, баш о Светоме Сави, а два програма су уприличена и на Београдском сајму књига.

Године 2016. наша библиотека објавила је још један књижевни драгуљ. Наиме, професор Ђорђе Трифуновић нам је, посредовањем Драгана Хамовића, уступио и за објављивање приредио песничке одломке Стефана Првовенчаног у избору Васка Попе. Овај избор прављен за Нолитову библиотеку *Живи њесници* чекао је на своје објављивање пола века па смо се побринули да га и графички издвојимо,

---

² О овом серијалу в. Ana Gvozdrenović, „Vodič kroz baštinu“, у: *Моје тајно благо. Нови погледи ка наслеђу* (Gornji Milanovac: Музеј рудничко-таковског краја, 2013), 161-163.

објавивши 100 библиофилских, необрезаних примерака. И овде су наши сарадници из Цркве препознали вредност објављеног рукописа. Професор Трифуновић је пред салом препуном краљевачких гимназијалаца и других заинтересованих Краљевчана одржао маестрално предавање и том приликом био гост Манастира Жиче, а у *Жичком блајовеснику* објављен је текст о овом издавачком подухвату.

И у другим приликама, у сестринству Манастира видели смо поуздане сараднике и када је у питању логистичка, али и идејна подршка. Не само да су гости Манастира били и учесници наших програма (тако је професор Владета Јеротић често и радо посећивао краљевачку библиотеку), већ смо са њима бирали програме који нису увек најуже повезани са питањима религије (али свакако јесу са питањима духа), без обзира да ли је реч о медицини или о метеорологији, на пример.

И на крају, докле нас је довела та сарадња? Па до оних матичних послова. Овај израз користимо у двоструком смислу, као термин који се односи на оно што људи из струке зову тврдим библиотекарством, али и оно што је основно по својој бризи за очување културног наслеђа и националног идентитета. Крајем септембра 2020. сестринство Манастира Жиче обратило се Народној библиотеци „Стефан Првовенчани“ са жељом да препоруком код Министарства културе подржимо њихов пројекат уређења манастирске библиотеке. Познато је да је стара библиотека Манастира Жиче³ страдала током бомбардовања у Другом светском рату, али када је по његовом завршетку обновљен живот у Манастиру, и његова библиотека почела је поново да се формира. Најпре су за потребе богослужења, у манастир почеле да пристижу књиге (молитвеници, минеји, псалтири) из Хиландара и других светигорских келија, што потврђују и данас видљиви печати на њима.⁴ Многе књиге доспеле су у манастирску библиотеку као заоставштина⁵ или поклон⁶, како и данас најчешће пристижу. Тачан број књига које

---

³ „После оснивања Хиландара и његове библиотеке, од 13. века надаље, осниване су библиотеке у манастирима Студеница, Жича, Сопоћани, Милешева, Дечани, Пећ, Грачаница, Манастир, Морача, Пива, Св. Тројица крај Пљеваља, те Ковин, Крушедол, Хопово и др.“ Десанка Стаматовић, „Библиотекарство“, Пројекат Растко, приступљено 14. 11. 2020, rastko.rs/isk/isk_19.html.

⁴ Посебну захвалност за израду овог дела рада ауторка дугује игуманији мати Јелени, која је благословила посету жичкој библиотеци, као и сестри Дионисији, на стрпљењу и указаној помоћи.

⁵ Манастирској библиотеци прикључене су и књиге Јована Рапајића, кога је Српска православна црква убројала у новомученике, а који је рођен 1910, завршио Богословију 1931, био сабрат Манастира Жиче, и много помагао владици Николају у организацији Богомољачког покрета. Мученички је пострадао 1945. године.

⁶ Један од оних који се старао о манастирској библиотеци и увећао је својим књигама био

се тренутно налазе у манастирској библиотеци није познат. Књиге су смештене у различитим просторијама, углавном на полицама, које посустају под њиховим теретом, а многе се налазе у кутијама. Насумичним прегледом фонда, могу се уочити и нека стара и ретка издања, као и богат фонд периодике, пре свега духовне садржине (*Мали Мисионар, Хришћанска мисао, Православље, Вјесник, Теолошки погледи, Звонце али и Пчелар, Пољопривредник, Добро јуџиро* и др.). Годишта су најчешће одвојена, али то није увек случај. Сестринство је посебно поносно на *Катихизис* из 1712 (штампан у Кијевопечерској лаври, на црквенословенском) и *Пенџакоѕар* из 1795 (штампан у Москви, такође на црквенословенском). Књиге су сложене уз комбиновање више принципа, по азбучном реду, по издавачким кућама, тематски. Очигледно је да се неколико пута кретало са евидентирањем фонда па се тако на појединим примерцима налази више различитих нумерација (М је ознака монографија, Д духовних књига и сл.). Постоје и свеске у којима је фонд делимично пописан, а од пописа се у неком тренутку у више наврата одустајало. О манастирској библиотеци последњих деценија старале су се сестре Теодора, Дионисија и Порфирија. Једно време библиотека је издавала своје књиге на коришћење изван Манастира, али је фонд данас доступан само сестрама, у просторијама библиотеке или по келијама. Фонд се и данас богати, а уз поклон и завештање, све чешћа је и размена издања јер Манастир Жича има завидну издавачку делатност. Библиотека поседује и књиге на страним језицима (руском, француском, грчком...), али и часописе. Из манастирске библиотеке излучене су фотографије, које се чувају на другом месту, али су у њој још увек разгледнице, као и нотне књиге.

Чак и овакав летимичан преглед жичке библиотеке, указује на богатство и разноврсност њеног фонда али и неопходност његове заштите, најпре кроз адекватан физички смештај, а потом и обраду и заштиту грађе. То је свакако поље на коме у будућности треба наставити плодну сарадњу, која већ низ деценија постоји између Народне библиотеке „Стефан Првовенчани” Краљево и манастира Жиче, а пројекат који је Манастир поднео министарству, а Библиотека подржала, први је корак у томе.

је и парох Милован Благојевић. У новије време, сестра Доротеа (у свету Вера Ђокић) такође је своју личну библиотеку придружила манастирској, уневши у њу и значајан број наслова *лејџе књижевности*, а њена заслуга је и успостављање сарадње са Матицом српском, чији се *Лейојис* такође налази на полицама жичке библиотеке.

ANA GVOZDENOVIĆ, MSC
Public Library "Stefan Prvovenčani" Kraljevo
gvozdenaana@gmail.com

ON A JOINT MISSION: PUBLIC LIBRARIES AND
TRADITIONAL RELIGIOUS COMMUNITIES WORK
TO PRESERVE NATIONAL AND CULTURAL HERITAGE

SUMMARY: Over the last couple of decades, the public library "Stefan Prvovenčani" Kraljevo has been intensively cooperating with the Ziča Monastery, the Eparchy of Ziča, and the Serbian Orthodox Church in general. The cooperation is primarily focused around the need to preserve the national and cultural identity, especially in critical times when the identity is endangered, while some successful examples of the cooperation reflect both in joint publications (the book *Ziča, the Bee's Darling*), but also in numerous promotional activities.

In the final part of the paper we highlight the tasks ahead of us. We present the current state of the Ziča library, the contents of its stock, the origins of the content, but also the problems pertaining to its placement and processing. In this segment, the author pays special attention to the persons who decidedly affected the forming of the Ziča library (Jovan Rapajić, Milovan Blagojević...) and those who strived to arrange it in accordance with some basic library principles. In the light of the fact that the Ziča library suffered during the German bombing of 1941, forming a new book stock is necessarily connected with the questions of heritage and endowment.

KEY WORDS: the Ziča monastery, library, endowment, propaganda, publishing activities

АНА ГВОЗДЕНОВИЧ, КАНДИДАТ НАУК
Народная библиотека “Стефан Первовенчанный” Кралево
gvozdenaana@gmail.com

МЫ РАБОТАЕМ СООБЩА: ОБЩЕСТВЕННЫЕ БИБЛИОТЕКИ
И ТРАДИЦИОННЫЕ РЕЛИГИОЗНЫЕ СООБЩЕСТВА
В СОХРАНЕНИИ НАЦИОНАЛЬНОГО И КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ

АННОТАЦИЯ: В течение последних нескольких десятилетий Народная библиотека “Стефан Первовенчанный” в Кралево интенсивно сотрудничает с монастырем Жича, Жичкой епархией и Сербской Православной Церковью в целом. Это сотрудничество в первую очередь связано с необходимостью сохранения национальной и культурной самобытности, особенно в критические периоды повышенной уязвимости, а успешные примеры этого сотрудничества отражаются в совместных изданиях (книга *Жича, ѿчелинно чело*) и в многочисленных рекламных мероприятиях.

В заключительной части статьи мы указываем на предстоящие нам задачи. Мы рассматриваем текущее состояние библиотеки в Жиче, указываем на содержание ее фондов, происхождение документов, а также на проблемы их расположения и обработки. В этой части статьи автор уделяет особое внимание личностям, которые оказали решающее влияние на формирование библиотеки в Жиче (Йован Рапаич, Милован Благович...) и тем, кто пытался организовать ее в соответствии с библиотечными принципами. В свете того факта, что библиотека в Жиче была разрушена во время немецкой бомбардировки в 1941 году, формирование нового фонда неизбежно связано с вопросами дарения изадужбинарства.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: монастырь Жича, библиотека, задужбинарство, пропаганда, издательство

